

účtu býti vyrovnán byla zde ukojena touto postranní poznámkou: *Vzato dříví 9 m.*

● Byla to jen náhoda, že jsem pana Naslera, dělníka, vyhledal jako posledního. Ale je v tom přirozená gradace. Tento případ byl očividně nejzávažnější, protože se už sám v sobě ničím nebagatelizoval. Pan Nasler, jehož jsem našel v hostinci, kde mi jej hostinský ukázal mezi lidmi usazenými kol stolu, odkud on vstal a na moje tiché vyzvání za upřeně pozornosti celého lokálu vyšel se mnou ven na pár slov, byl třídne a politicky uvědomělý protivník... koho? čeho?

„Znáš vás,“ řekl, když jsem se představil, „vím všechno,“ řekl, když jsem mu vyložil účel své návštěvy, „odebírám Literární listy.“

„Vy jste prý řekl, že komunisty patří pověsit. Já se jdu zeptat, proč si to myslíte.“

„To je pravda, to jsem řekl a také za tím v jistém smyslu stojím.“

„V jakém smyslu ne?“

„V tom smyslu ne, že všechny komunisty. Rozdělení na komunisty a nekomunisty dneska není tak jednoduché. Musí se brát v úvahu vína. Řek jsem to,“ usmál se, ale poznal jsem to ve tmě jen podle tónu řeči, „pod vlivem všech těch zpráv o zvěrských metodách, jakých někteří komunisté používali proti jiným lidem. A o těch bych řekl, že by si zasloužili, aby se proti nim postupovalo stejně.“

Několikrát během našeho rozhovoru vyšel se někdo z hospody podívat ven.

„Řek jsem to... snad pochopíte... máme takovou malou kancelář, kam občas chodíme kecat a nadávat. Řek jsem to trochu schválně, protože jsem věděl, že jedna jistá osoba vedle to uslyší.“

Zeptal jsem se ho, co má proti Lachmanovi. Řekl, že on osobně nic, je to však člověk neoblíbený v obci. Řekl jsem, že každý funkcionář, i když bude nevim jak demokraticky zvolený, jakmile bude neústupně požadovat dodržování určitého pořádku, může a snad i musí u lidí, zvláště na vesnici, upadnout do neoblíby. Uznal, že je to možné. Avšak bude snadnější odvolatelný, shodli jsme se.

„Co si myslíte o Schreierovi,“ zeptal jsem se.

„Počítám ho k tomu druhu lidí, kteří nikdy nedělali pořádnou práci.“

„Něco přeci dělat musel.“

„Ano. Jednou byl například referentem pracovního úřadu. Potom tajemníkem MNV. Pak zas, nebo možná předtím, kádrovákem na ČSD a jindy šel na okresní zemědělskou správu. Z toho přeci je už samo o sobě vidět, že nic pořádného nemohl umět. Nemohl přeci dělat dobře jedno a hned zas něco docela jiného. Já v tom vidím čistě to, že se určitá vrstva poslušných a spolehlivých lidí uměla udržovala na určitých vlivných funkcích a nijak je nebylo možno sesadit a poslat k práci.“

Z hospody někdo vyšel a zeptal se:

„Seš tam?“

Nakonec jsem se zeptal na věc poslední:

„Tak proč to nezačnete konečně dělat?“

Usmál se ve tmě.

„To není způsob! A teď to přeci už není třeba, když se to dá udělat jinak.“

● Pan Schreier nebyl bohužel doma. Byl v Německu, vedl zájezd učňů svého závodu. Možná, že tam měl příležitost a využil jí — vysvětlovat, podobně jako já, jak to u nás miněly. Jde-li skutečně do důchodu, vážně a upřímně mu přeju klid a smířlivost jeho okolí. Co však přát těm, kteří nejsou v té šťastné situaci? — To, oč si řeknou. Mají slovo a lidé jsou neuvěřitelně náchylní ke klidu.

LL č. 23, 1. srpna 1968

Petr Pithart

Musí jít o právo na samosprávu

Bojím se, že nás už zase obchází hrozba jedné blamáže. Že je v nebezpečí profanace jeden z ideálů teoretického socialismu, ideál společenské samosprávy, aktuálně zatím samosprávy výrobců. Že ji totiž co nevidět zavedeme a že ji v témže okamžiku založíme ad acta, do archivu prošťustrovaných nadějí. Před dvanácti lety v Polsku a v Maďarsku...

Bojím se netrpělivosti a ptám se také, kdo z ní může profitovat.

Jde totiž o faktor času. O to, co především a co potom. O samosprávě bylo již potišeno mnoho papíru, vyřčeno mnoho slov. Osobně však postrádám vytyčení základních předběžných otázek, bez jejichž zodpovězení a především praktického rozřešení je každé úsilí o samosprávu třeba nadšeným — tápáním slepců.

Iniciativa zakládat dělnické (či podnikové) rady je za dané situace ohrožena zneužitím, zmanipulováním. Postavit nepřijemné a skeptické předběžné otázky zdánlivě i proti spontánnímu procesu „demokratizace“ v jednotlivých továrnách je proto naléhavým úkolem dne.

Především, a to je prvá skeptická otázka-výhrada, je třeba tvrději rozbít iluze o takovém vztahu hospodářské a politické demokracie, ve kterém údajně existuje jakési krátké spojení mezi samosprávou a politickou mocí. Samospráva nemůže nahradit demokracii ve sféře politiky; za optimálních podmínek ji, pravda, může podněcovat, může pro ni vytvářet příznivé prostředí.

Starý politický systém stál jako na jednom ze svých základních pilířů na monopolu státního vlastnictví.

Politicko-mocenský monismus byl podbetonován ekonomickým monismem. Centralismus v hospodářství usnadňoval despotický centralismus ve sféře moci politické, ba přímo k němu vybízel.

Důsledně zavedená samospráva by již dnes možná znamenala jistou difúzi, rozptýlení zejména ekonomické moci a tedy zprostředkovaně, do jisté míry, také moci politické. Nic víc, nic méně. Neboť samosprávná aktivita občanů jako výrobu je vskutku jen dosti volně vztažena k faktorům moci jako potenciálního mimoekonomického přinucení. Není totiž vztažena k tomu, co je ve společnosti obecné, univerzální, co se týká všech. Jen nepřímo přispívá k hledání a nelézání společného jmenovatele různých zvláštních zájmů, což je smyslem politické demokracie. Výslednicí samosprávné aktivity není tudíž a ani nemůže být tvorba univerzálních alternativ rozvoje společnosti; nepřispívá k jejich žádoucí konkurenci a zejména proto nemůže zabezpečit účinnou a spolehlivou — především v možných krizových situacích — kontrolu moci. Vytváří pro ni nejspíše jen blahodárné klima, ještě spíše však mikroklima. Samospráva v politickém systému, který svými institucemi (mám na mysli zejména samostatné politické strany) nezabezpečuje ani tradiční („buržoazní“) politickou demokracii, vede pak paradoxně spíše k účinnému odpolitizování občanstva, k jeho atomizaci, uzavřenosti do dílčích, převážně denních, nikoli obecných problémů. Prostor kolem ohnisek politické moci je pak ideálně volný — pro kohokoli.

Pozor tedy: zakládajíc dnes dělnické rady, bedlivě sledujme sféru, ve které operují instituce politické ve vlastním slova smyslu. Nenechme si namluvit, že samospráva je garantem kontroly moci, že je sama o sobě základním prvkem nějaké „vyšší demokracie“. Dbejme dnes naopak především o solidní vybudování práve oněch „nižších pater“ demokracie. Na nich bude stát dům, ve kterém budeme bydlet.

Výhrada číslo dvě: Samosprávu nelze zavést! Zákonem ani usnesením kteréhokoli mocenského orgánu. Je to už logicky, jazykově nesmysl, protimluv. K samosprávě se můžeme v konkrétních případech sami rozhodnout, uznáme-li to za vhodné, a zvolit pak takovou její formu, která se ukáže nejpřiměřenější. Politická či hospodářská centra mohou a vlastně spíše musí pro takové naše rozhodnutí připravit všechny podmínky. Musí však zaručit právo na samosprávu! Otevřít prostor různým jejím formám, avšak nic víc. Více by tu ve svých důsledcích znamenalo vážně ohrozit důvěru ve smysluplnost tohoto hnutí pro celá dlouhá léta dopředu, neboť podmínky pro spontánní rozhodnutí k samosprávě uzrávají a budou uzrávat v jednotlivých podnikách velice různě. Znamenalo by to další akt manipulace, byť posvěcené radikálními hesly o lidské seberealizaci.

LL. č. 23. 1. srpna 1968

*Prof. dr. Vladimír Kadlec
DrSc., ministr školství*

Ekonomicky zajistit socialismus

Politická stanoviska vlády a ústředního výboru KSČ posílila dnes ideovou jednotu všech lidí, protože vlastně vyjádřila jejich přání, cíle, tužby.

Ideové sjednocení má však zatím do určité míry negativní charakter, i když negativní v tom nejlepší smyslu slova. Je to obrana proti vnitřním i vnějším tlakům, které by nás chtěly svést z cesty vybudovat demokratický socialismus, odpovídající našim specifickým podmínkám, sociálním a kulturním tradicím i naší společensko-sociální struktuře. Tato obrana je nejdůležitější politický úkol dneška (a stejně asi ještě mnoha dalších měsíců).

Přesto bychom si měli již dnes připomenout, že trvalé zajištění našeho demokratického socialismu je možné jen při zdravém ekonomickém vývoji. I jen stagnující hospodářství by se mohlo stát nebezpečím pro politickou jednotu — natož zřejmé, byť dílčí hospodářské neúspěchy.

Máme proto právo žádat od našich ekonomů, aby již co možná nejdříve konkretizovali opatření a uváděli do života praktická rozhodnutí vyplývající ze zásad nové soustavy řízení, neboť tyto zásady jsou stále ještě příliš obecně formulované, a tím neoperativní. Do ledna mohli ekonomové kritizovat, že nová soustava se uskutečňuje jen kompromisně a polovičatě. Dnes již není nač se vymlouvat, leda na jejich vlastní programovou nepřipravenost nebo na praktickou nerealnost některých tezí nebo na osobní přístup, který jim brání uskutečňovat i některá sice nepopulární, ale ekonomicky nezbytná opatření.

Tak jako dnes už zavádění nové soustavy řízení není ohlašováno jako krátkodobé opatření (např. směnitelnosti naší koruny má být dosaženo za 5-7 let), tak i programovaná změna struktury našeho průmyslu je opatřením dlouhodobého charakteru, neboť vyžaduje nové investice, jejichž uvedení do provozu si nutně vyžádá minimálně tři čtyři let.

Vytvořit a zajistit náš model demokratického socialismu však vyžaduje, aby naše hospodářství bylo co nejdříve aspoň v některých základních parametrech konsolidováno, vyvedeno z nerovnováhy zděděné z minulosti. To jsou naprosto nezbytné předpoklady pro zdravý hospodářský vývoj. Pro to je účelné znovu uvážit dvě — podle mého názoru — základní podmínky rychlého startu k hospodářské konsolidaci.

1. Je nutno se zbavit nejhoršího dědictví novotnovské éry — pokleslé pracovní morálky v podnicích i úřadech.

V mnoha oblastech našeho hospodářství se nevyžívá pracovní doby, pracovní morálka je nízká, pracovní disciplína poklesla pro nízkou autoritu hospodářských vedoucích, platí se i za nekvalitní práci (na